

dr. F.J. Elswelier
prof. dr. S.A. Stevens

Hoofdzaken vennootschapsbelasting

Zeventiende druk

 Wolters Kluwer

Deventer – 2022

VOORWOORD

Dit boek is bedoeld als een studieboek. Behandeld worden de hoofdzaken van de Nederlandse vennootschapsbelasting. Daarbij is er bewust voor gekozen niet te pogen alles te behandelen (als dat al zou kunnen), maar sommige onderdelen weg te laten. Dat sommige onderwerpen zijn weggelaten of slechts summier aan bod komen, betekent niet dat zij onzes inziens niet belangrijk zouden zijn, zeker niet indien men er concreet mee te maken krijgt.

Het doel van het boek is echter om op hoofdzaken een inzicht te geven in de Nederlandse vennootschapsbelasting. Om binnen een redelijke tijd daarbij voldoende diepgang te verkrijgen is ervoor gekozen slechts de belangrijkste onderdelen te behandelen. Het hele leven is immers kiezen en dat is voor de thema's in dit boek niet anders.

Dit boek is een bewerking van het boek van J.A.G. van der Geld. Uiteraard is op zijn werk voortgebouwd en zijn grote delen daarvan overgenomen.

De kopij voor de zeventiende druk van dit boek is afgesloten per 1 november 2021.

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord / V

Lijst van gebruikte afkortingen / XIII

HOOFDSTUK 1

Geschiedenis van de winstbelastingen in Nederland / 1

- 1.1 De winstbelasting in Nederland in vogelvlucht / 1
- 1.2 De belangrijkste wijzigingen in de Wet VPB 1969 / 2

HOOFDSTUK 2

Rechtsgrondslagen voor een vennootschapsbelasting? / 5

- 2.1 De relatie met de inkomstenbelasting / 5
 - 2.1.1 Het klassieke stelsel / 6
 - 2.1.2 Het stelsel van volledige integratie / 8
 - 2.1.3 De overige geïntegreerde stelsels / 9
- 2.2 Rechtsgrondslagen voor de vennootschapsbelasting / 13

HOOFDSTUK 3

De Nederlandse vennootschapsbelasting en het EU-recht / 27

- 3.1 Inleiding / 27
- 3.2 Algemene aspecten van EU-recht / 29
 - 3.2.1 Primair en secundair EU-recht / 30
 - 3.2.2 De EU en de rechter / 32
- 3.3 De invloed tot nu toe van het EU-recht op de vennootschapsbelasting / 33
 - 3.3.1 Verboden staatssteun / 33
 - 3.3.2 De vrijheden uit het VWEU / 34
 - 3.3.3 De Moeder-dochterrichtlijn / 36
 - 3.3.4 De Fusierichtlijn / 36
 - 3.3.5 Antibelastingontwijkingsrichtlijnen (ATAD1 en ATAD2) / 36
 - 3.3.6 De Gedragscode tegen schadelijke belastingconcurrentie / 37
 - 3.3.7 Voorstellen voor harmonisatie van de winstbelastingen / 38
 - 3.3.8 De discussie over belastingontwijking en fair share / 42
- 3.4 De toekomst van de winstbelastingen in de EU / 43
 - 3.4.1 Harmonisatie onontkoombaar / 43

- 3.4.2 Waar moet het naartoe? / 45
- 3.4.3 Waarom gaat het daar (voorlopig althans) niet naartoe? / 46
- 3.4.4 Wat zijn de consequenties van uitblijvende harmonisatie? / 46

HOOFDSTUK 4

De subjectieve belastingplicht / 47

- 4.1 Inleiding / 47
- 4.2 De binnenlandse belastingplichtigen / 48
 - 4.2.1 De onbeperkt belastingplichtigen / 51
 - 4.2.2 De beperkt belastingplichtigen / 61
 - 4.2.3 De subjectieve vrijstellingen / 68
- 4.3 De buitenlandse belastingplichtigen / 71
- 4.4 De afrekeningsbepalingen van art. 15c en 15d Wet VPB 1969 / 72
- 4.5 Slotbeschouwing / 74

HOOFDSTUK 5

Het object van heffing / 77

- 5.1 Inleiding / 77
- 5.2 Het winstbegrip volgens art. 8 lid 1 en 2 Wet VPB 1969 / 78
 - 5.2.1 Het onderscheid tussen eigen en vreemd vermogen / 82
- 5.3 De invloed van art. 9 en 10 Wet VPB 1969 / 97
 - 5.3.1 Het systeem van art. 9 en 10 Wet VPB 1969 / 97
 - 5.3.2 Aandeelhouder 'als zodanig' / 98
 - 5.3.3 De geschiedenis van het informeel kapitaal / 100
 - 5.3.4 Wettelijke aanpassing van het totaalwinst- en het arm's length-beginsel / 103
 - 5.3.5 Aftrek van kosten in verband met de uitgifte van aandelen en opties / 106
 - 5.3.6 De fiscale winstbepaling van de coöperatie / 107
- 5.4 Codificatie van het arm's length-beginsel / 113
- 5.5 Doorstroomvennootschappen en art. 8c Wet VPB 1969 / 115
- 5.6 Winstberekening in functionele valuta / 117
- 5.7 Faciliteiten voor het stimuleren van innovatie / 118
 - 5.7.1 Inleiding / 118
 - 5.7.2 De innovatiebox / 119
 - 5.7.3 Wenselijkheid van fiscale faciliteiten? / 121
- 5.8 De giftenaftrek / 122
- 5.9 De herinvesteringsreserve (HIR) en de regeling tegen handel in HIR-lichamen / 123
 - 5.9.1 Inleiding / 123
 - 5.9.2 Antimisbruikbepaling inzake toepassing van de HIR bij belangenwijziging / 123
- 5.10 Hybride mismatches / 125
 - 5.10.1 Betaling aftrekbaar, corresponderende opbrengst niet belast / 126
 - 5.10.2 Dubbele aftrek / 126
 - 5.10.3 Documentatieverplichting / 126
- 5.11 Slotbeschouwing / 126

HOOFDSTUK 6

De renteaftrekbeperingen / 131

- 6.1 Inleiding / 131
- 6.2 Verbonden personen / 132
- 6.3 De renteaftrekbeperingen van art. 10a Wet VPB 1969 / 133
 - 6.3.1 De aanleiding voor de invoering van art. 10a Wet VPB 1969 in 1997 / 133
 - 6.3.2 Art. 10a Wet VPB 1969 zoals dat vanaf 2007 luidt / 135
- 6.4 Langlopende onzakelijk laagrentende leningen in concernverband (art. 10b Wet VPB 1969) / 154
- 6.5 De earningsstrippingregeling (art. 15b Wet VPB 1969) / 155
 - 6.5.1 Inleiding / 155
 - 6.5.2 De hoofdlijn van de aftrekbepering / 155
 - 6.5.3 Het begrip 'gecorrigeerde winst' / 157
 - 6.5.4 Saldo aan renten ter zake van geldleningen / 158
 - 6.5.5 Vooruitwenteling van niet-aftrekbaar saldo aan renten / 163
 - 6.5.6 Vrijstellingen in de Richtlijn / 164
 - 6.5.7 Evaluatie van de earningsstrippingregeling / 165
- 6.6 Alternatieven voor de fiscale behandeling van rente / 167
 - 6.6.1 Inleiding / 167
 - 6.6.2 Fundamentele herziening wettelijke renteaftrekbeperingen / 167
 - 6.6.3 Thin-capitalisation-regels / 171
 - 6.6.4 De afgeschafte art. 13l en 15ad Wet VPB 1969 / 175
 - 6.6.5 Defiscalisering groepsrente / 176
- 6.7 Slotbeschouwing / 177

HOOFDSTUK 7

De deelnemingsvrijstelling / 179

- 7.1 Inleiding / 179
- 7.2 De deelnemingsvrijstelling in vogelvucht / 179
- 7.3 De rechtsgrondslag van de deelnemingsvrijstelling / 181
- 7.4 Wat zijn 'voordelen uit hoofde van de deelneming'? / 182
 - 7.4.1 Dividenden en koersresultaten / 182
 - 7.4.2 Aan- en verkoopkosten in verband met de deelneming / 184
 - 7.4.3 De earn-out-regeling / 187
 - 7.4.4 Optiemogelijkheid voor sommige valutarisico's / 190
 - 7.4.5 Overige resultaten die verband houden met de deelneming / 191
- 7.5 Eisen aan de deelneming / 193
 - 7.5.1 Minimum aandelenbezit / 193
 - 7.5.2 De non-voorraadeis / 199
 - 7.5.3 De regeling voor niet-kwalificerende beleggingsdeelnemingen / 200
 - 7.5.4 Herwaarderingsregeling / 211
 - 7.5.5 CFC-wetgeving / 212
 - 7.5.6 Pleidooi voor één regeling voor de niet kwalificerende beleggingsdeelneming, herwaarderingsverplichting en CFC-wetgeving / 216

- 7.6 Verliesneming binnen de deelnemingsvrijstelling / 217
 - 7.6.1 Uitgangspunten van de liquidatieverliesregeling / 218
 - 7.6.2 Nadere bepalingen inzake een te nemen liquidatieverlies / 220
- 7.7 Sfeerovergangen rondom de deelnemingsvrijstelling / 230
 - 7.7.1 Het verschil tussen EV en VV en de gevolgen daarvan / 230
 - 7.7.2 De binnen concern afgewaardeerde vordering / 231
 - 7.7.3 Sfeerafbakening: compartimentering / 232
- 7.8 Deelneming versus vaste inrichting; de objectvrijstelling voor buitenlandse ondernemingswinsten / 234

HOOFDSTUK 8

Fusie, splitsing en terugkeer / 237

- 8.1 Inleiding / 237
- 8.2 De bedrijfsfusie ex art. 14 lid 1 Wet VPB 1969 / 239
 - 8.2.1 Inleiding / 239
 - 8.2.2 De bedrijfsfusie ex art. 14 lid 1 Wet VPB 1969 / 240
 - 8.2.3 De bedrijfsfusie ex art. 14 lid 2 Wet VPB 1969 / 251
- 8.3 De juridische fusie / 254
 - 8.3.1 Inleiding / 254
 - 8.3.2 De juridische fusie tussen NV's en BV's / 256
 - 8.3.3 De juridische fusie van verenigingen en van stichtingen / 268
- 8.4 De juridische splitsing / 270
 - 8.4.1 Inleiding / 270
 - 8.4.2 De juridische splitsing met louter NV's of BV's als splitsende of verkrijgende rechtspersoon / 270
- 8.5 De terugkeer uit de BV / 277
 - 8.5.1 De inhoud van de faciliteit / 278
 - 8.5.2 Eisen waaraan moet worden voldaan / 278
 - 8.5.3 De nader te stellen voorwaarden / 281
 - 8.5.4 De terugkeerreserve / 281

HOOFDSTUK 9

Fiscale eenheid / 283

- 9.1 Inleiding / 283
- 9.2 De regeling van de fiscale eenheid in vogelvlucht / 284
- 9.3 De fiscale eenheid in de VPB en OB vergeleken / 286
- 9.4 Een nadere blik op de regeling van de fiscale eenheid / 289
 - 9.4.1 De wettelijke eisen nader beschouwd / 289
 - 9.4.2 Regels betreffende het aangaan van de fiscale eenheid / 301
 - 9.4.3 Speciale regels voor tijdens het bestaan van de fiscale eenheid / 306
 - 9.4.4 Regels betreffende het verbreken van de fiscale eenheid / 312
- 9.5 De Wet aanpassing fiscale eenheid / 321
 - 9.5.1 Enkele opvallendheden bij de topmaatschappij-variant / 322
 - 9.5.2 Enkele opvallendheden bij de tussenmaatschappij-variant / 323

- 9.5.3 Antimisbruikbepalingen / 323
- 9.6 Slotbeschouwing; De toekomst van ons fiscale-eenheidsregime / 324

HOOFDSTUK 10

De beleggingsinstellingen / 329

- 10.1 Inleiding / 329
- 10.2 De vrijgestelde beleggingsinstelling / 329
- 10.3 De beleggingsinstelling ex art. 28 Wet VPB 1969 / 332
 - 10.3.1 Het regime en de voorwaarden / 333
 - 10.3.2 De fiscale behandeling van de aandeelhouder/lichaam / 337
 - 10.3.3 Het nulprocentvennootschapsbelastingtarief en de afdrachtvermindering dividendbelasting / 337
 - 10.3.4 Wat is beleggen? / 338
 - 10.3.5 De financieringstoets / 341
 - 10.3.6 De voor uitdeling beschikbare winst / 342
 - 10.3.7 De herbeleggingsreserve (HBR) / 344
 - 10.3.8 Het verkrijgen van de status van beleggingsinstelling / 347
 - 10.3.9 Het verliezen van de status van beleggingsinstelling / 348

HOOFDSTUK 11

Verliescompensatie / 349

- 11.1 Inleiding / 349
- 11.2 Verliesverrekeningstermijnen en temporisering / 349
 - 11.2.1 Totaalwinst / 349
 - 11.2.2 Verliesverrekeningstemporisering / 350
- 11.3 Verrekening van verliezen van houdster-en financieringsmaatschappijen / 355
 - 11.3.1 Werking en kritiek / 355
 - 11.3.2 Afschaffing en overgangsrecht / 355
 - 11.3.3 Verrekeningsmogelijkheden / 356
- 11.4 Regels tegen handel in verlieslichamen / 357
 - 11.4.1 Inleiding / 357
 - 11.4.2 Wanneer toepassing van art. 20a Wet VPB 1969? / 358
 - 11.4.3 De beperking / 359
 - 11.4.4 Handel in lichamen met winstpotentie / 360
 - 11.4.5 Voor bezwaar en beroep vatbare beschikking / 360
 - 11.4.6 Overige punten / 360
- 11.5 Slotbeschouwing / 361

Register van aangehaalde jurisprudentie, resoluties en besluiten / 363

Trefwoordenregister / 373

Geschiedenis van de winstbelastingen in Nederland

1.1 De winstbelasting in Nederland in vogelvlucht

In de literatuur is men het er niet precies over eens welke belasting als oudste voorloper van onze huidige VPB moet worden gezien. Het meest in aanmerking voor dit predicaat komt het Patentrecht, dat het grootste gedeelte van de negentiende eeuw werd geheven van ondernemingen, zowel die in een aparte rechtsvorm (zoals de NV) als die door natuurlijke personen gedreven.

De Bedrijfsbelasting van 1893 vormde samen met de vermogensbelasting Piersons gesplitste inkomstenbelasting. Met de Bedrijfsbelasting bedoelde men, voor zover die van NV's e.d. werd geheven, de aandeelhouders (indirect) te belasten, terwijl de vermogensbelasting een belasting was van de (geforfaiteerde) inkomsten uit vermogen.¹ De Bedrijfsbelasting 1896 was, net als het Patentrecht, een belasting op uitdelingen van winst. Het tarief was, naar huidige inzichten, bescheiden.

De belastingheffing van de winstuitdelingen van NV's e.d. is van 1915 t/m 1917 ondergebracht geweest in de Wet op de inkomstenbelasting 1914. Daar is zij vanaf 1918 weer uitgelicht en ondergebracht in de Wet op de Dividend- en Tantiëmebelasting, die tot 1939 heeft gegolden. De winstbelasting van lichamen was nog steeds een uitdelingsbelasting, wat wil zeggen dat de winst niet werd belast op het moment dat zij werd behaald, maar op het moment waarop zij werd uitgedeeld. Internationaal gezien erg laat schakelde Nederland in 1939 over op een winstbelasting, waarbij de winst werd belast op het moment dat zij werd behaald.² Van 1939 tot 1941 heeft het Besluit op de winstbelasting 1940 gegolden. Dit besluit heeft het niet tot wet gebracht omdat de Duitsers in 1940 Nederland binnenvielen toen het wetsvoorstel nog niet tot wet was verheven. Het toen voorliggende wetsvoorstel is als besluit ingevoerd en enige tijd later vervangen door het Besluit op de Vennootschapsbelasting 1942, dat van 1 januari 1941 tot 1 januari 1970 heeft gegolden. Van het Besluit op de winstbelasting 1940 is vermeldenswaard art. 27, dat de voorloper vormt van onze huidige bepalingen inzake de fiscale eenheid (art. 15-15a Wet VPB 1969).

1 De term 'vermogensbelasting' is, nu terugblikkend, enigszins verwarrend, omdat de vermogensbelasting zoals wij die het meest recent (tot 2002) hebben gekend een heffing over vermogen was en geen heffing over de inkomsten uit vermogen. De toenmalige vermogensbelasting is dus een voorloper van onze huidige inkomstenbelasting (de overeenkomsten met box 3 zijn evident) en niet van de vermogensbelasting zoals wij die het laatst hebben gekend.

2 Koster wijst er op dat de (vergeten) Wet op de Oorlogswinstbelasting 1916 de eerste heffing van lichamen is geweest waarbij de winst werd belast op het moment van realisatie – en dus niet bij uitkering. E.R. Koster, 'De vergeten Wet op de Oorlogswinstbelasting 1916', *WFR* 2019/18.

Het zal niet verbazen dat het Besluit VPB 1942 duidelijke overeenkomsten vertoonde met de Duitse *Körperschaftsteuer*. Nadat Duitsland de Tweede Wereldoorlog had verloren is de onder Duitse bezetting ingevoerde fiscale 'wetgeving' nog decennialang gehandhaafd. De IB/LB zijn pas met ingang van 1965 vervangen door de Wet IB 1964 en de Wet LB 1964. Voor de vennootschapsbelasting werd pas per 1 januari 1970 het Besluit VPB 1942 vervangen door de Wet op de vennootschapsbelasting 1969, die tot de dag van vandaag kracht van wet heeft.

Dat de 'Duitse' fiscale regelgeving eigenlijk voor het overgrote deel heel bevredigend werd gevonden, blijkt niet alleen uit de tijd die het geduurd heeft totdat eigen wetten werden ingevoerd, maar ook uit het feit dat die 'eigen' wetten duidelijk voortborduurd op de eerdere besluiten. Om het positieve recht goed te kunnen duiden is regelmatig een blik op de besluiten verhelderend. De regelgeving van oudere datum heeft in de regel slechts historische waarde.

1.2 De belangrijkste wijzigingen in de Wet VPB 1969

Vanaf de invoering in 1970 heeft de Wet VPB 1969 een aantal grotere wijzigingen ondergaan. Technisch simpel, maar voor belastingplichtigen heel belangrijk zijn de tariefwijzigingen geweest. Het tarief van de vennootschapsbelasting heeft 48% bedragen, maar is in de loop der jaren substantieel verlaagd tot in 2021 15% over de eerste € 245 000 winst en 25% over de winst daarboven. De verwachting is dat 2022 een trendbreuk vormt in de dalende tarieven, omdat voorgesteld is het VPB-tarief te verhogen naar 25,8%. De tarieven in het afgelopen jaar en de komende jaren zijn als volgt:

	2021	2022
Tarief schijf 1	15%	15%
Tarief schijf 2	25%	25,8%
Schijfgrens	€ 245 000	€ 395 000

De wet is een aantal keren aangepast om de heffingsgrondslag te verbreden om de hiervoor genoemde verlaging van het belastingtarief te financieren. Voorbeelden van een uitbreiding van de heffingsgrondslag zijn de aanpassing van de regels voor verliesverrekening (beperking van de mogelijkheden om verliezen te kunnen verrekenen), de afschrijvingsbeperking voor gebouwen, de invoering van de objectvrijstelling waardoor verliezen van buitenlandse vaste inrichtingen niet meer ten laste van de Nederlandse winst kunnen worden gebracht en de invoering van een generieke regeling die de aftrek van rente beperkt (de zogenoemde *earningsstrippingregeling*).

De wet is ook verscheidene malen aangepast, omdat deze in overeenstemming moest worden gebracht met Europese regelgeving. Voorbeelden die in dat verband genoemd kunnen worden zijn de implementatie van de Moeder-dochterrichtlijn, de Fusierichtlijn en de Anti Tax Avoidance Directives, ofwel ATAD-richtlijnen en belangrijke arresten van het HvJ EU zoals *Leur-Bloem*-, het *Bosal*-, het *SCA Group Holding BV*- en het *Groupe Steria*-arrest. Ook heeft het EU-verbod staatssteun te verlenen geleid tot een aanpassing van de

belastingplicht van overheidsbedrijven en liggen *tax rulings* van sommige ondernemingen onder het vergrootglas.

Een derde bron van wetswijzigingen is de wens van de wetgever om het Nederlandse vestigingsbeleid (fiscaal) te ondersteunen. Voorbeelden daarvan zijn de invoering van de innovatiebox en de RDA-aftrek (die inmiddels is afgeschaft) en de discussies die zijn gevoerd over de invoering van een rentebox om daarmee een aantrekkelijk regime te hebben voor concernfinancieringsactiviteiten, maar ook de invoering van fiscale faciliteiten voor algemeen nuttige instellingen.

De wens van de wetgever om (vermeend) misbruik te voorkomen en de Nederlandse heffingsgrondslag te beschermen tegen (agressieve) *tax planning* is een belangrijke (vierde) bron van wetswijzigingen. Voorbeelden in dit verband zijn aanpassingen in de deelnemingsvrijstelling waardoor voor passieve beleggingsmaatschappijen en/of financieringsmaatschappijen die laagbelast worden geen recht bestaat op de deelnemingsvrijstelling. De visie van de wetgever over een juiste aanpak van de laagbelaste beleggingsdeelneming kan nog wel eens veranderen. Aanvankelijk kende de deelnemingsvrijstelling bijvoorbeeld de eis dat een deelneming niet ter belegging mocht worden gehouden. Die eis is per 1 januari 2007 afgeschaft en later op 1 januari 2010 weer ingevoerd. Ook kan worden gewezen op technische aanpassingen om te voorkomen dat verliezen ten laste van de Nederlandse winst kunnen worden gebracht en een latere winst niet belast kan worden (bijvoorbeeld de liquidatieverliesregeling, omzetting en/of vervreemding van afgewaardeerde vorderingen, omzetting van een vaste inrichting). Daarnaast is de wet een aantal keren aangepast om de handel in verliesvennootschappen te bestrijden. Ook kan worden gewezen op de voortdurende aanpassing van de regels met betrekking tot de aftrek van rente. Per 1 januari 1997 is art. 10a Wet VPB 1969 ingevoerd om misbruik van renteaftrek binnen concerns te bestrijden. Art. 15ad Wet VPB 1969 was ingevoerd om de aftrek van rente via overnameholdings te bestrijden. Dat artikel is per 1 januari 2007 weer afgeschaft. Per 15 november 2011 is het echter in een andere vorm weer ingevoerd, maar inmiddels per 1 januari 2019 opnieuw geschrapt. Ook zijn er specifieke wettelijke regels geweest voor hybride leningen, dat wil zeggen leningen die het karakter hadden van eigen en vreemd vermogen. Die regels zijn inmiddels weer uit de wet gehaald, waardoor weer teruggevallen wordt op de van toepassing zijnde jurisprudentie. Tussen 1 januari 2004 en 1 januari 2013 kende Nederland *thin-capitalisation*-regels. Nederland heeft lang als beleid gehad excessieve renteaftrek te bestrijden via de invoering van specifieke antimisbruikbepalingen zoals art. 13l en 15ad Wet VPB 1969. Sinds 1 januari 2019 zijn beide bepalingen echter afgeschaft vanwege invoering van de generieke (op grond van ATAD1 verplicht in te voeren) renteaftrekbepaling in art. 15b Wet VPB 1969.

Tot slot wordt de wet soms aangepast om conjuncturele doeleinden bijvoorbeeld de (tijdelijke) verlenging van de *carry-backtermijn*, willekeurige afschrijving van investeringen en de mogelijkheid tot het vormen van een fiscale coronareserve. In de volgende hoofdstukken wordt meer in detail ingegaan op de achtergronden van de verschillende wetswijzigingen.

Rechtsgrondslagen voor een vennootschapsbelasting?

2.1 De relatie met de inkomstenbelasting

Zoals we hiervoor hebben gezien wordt er sinds het eind van de negentiende eeuw een belasting geheven van lichamen. Zoals Verburg¹ terecht opmerkt schuilt de crux van de vennootschapsbelasting niet in haar bestaan als zodanig, maar in haar relatie tot de inkomstenbelasting. Nederland kent het zogenoemde klassieke stelsel. Tot 1 januari 1997 gold dit stelsel voor alle aandeelhouders van NV's en BV's en vanaf 1 januari 1997 alleen nog voor 'kleine' aandeelhouders, dat wil zeggen aandeelhouders die geen aanmerkelijk belang hebben.^{2,3} Het klassieke stelsel komt erop neer dat de VPB wordt geheven zonder rekening te houden met de heffing van inkomstenbelasting bij de aandeelhouder, en omgekeerd. Elders in de wereld en sinds 1997 ook in Nederland (voor houders van een aanmerkelijk belang) komen naast het klassieke stelsel ook allerlei varianten voor waarbij de vennootschapsbelasting op een of andere wijze wordt verbonden met de inkomstenbelastingheffing van de aandeelhouders. Afhankelijk van de manier waarop dit gebeurt kan men de volgende stelsels onderscheiden.

1. HET KLASSIEKE STELSEL
2. GEÏNTEGREERDE STELSELS
 - a) HET STELSEL VAN VOLLEDIGE INTEGRATIE
 - b) OVERIGE GEÏNTEGREERDE STELSELS
 - Aftrekvarianten (aanpassingen aan VPB-zijde)
 - aftrek primair dividend
 - aftrek alle uitbetaalde dividenden

1 J. Verburg, *Vennootschapsbelasting (Fiscale Handboeken nr. 4)*, Deventer: Kluwer 2000, p. 2 (par. 1.2) (tweede druk).

2 Een aanmerkelijk belang heeft men sinds 1 januari 1997 – globaal gesproken – indien men samen met de echtgenoot of partner ten minste 5% van het geplaatste aandelenkapitaal van een vennootschap met een in aandelen verdeeld kapitaal heeft.

3 Hoewel de herziening per 1 januari 1997 van de a.b.-regeling politiek gezien ongetwijfeld primair in het licht gezien wordt van de reparatie van de turboconstructie, is theoretisch zeker zo belangrijk dat met de wetwijzigingen per 1 januari 1997 het klassieke stelsel voor de a.b.-houder feitelijk is afgeschaft. Die a.b.-houder wordt immers voor koerswinsten en -verliezen en voor dividenden voortaan belast voor 26,9% en niet voor het progressieve IB-tarief. De rechtvaardiging voor dit verlaagde tarief heeft de wetgever gevonden in het feit dat hij de vennootschapsbelastingheffing van de vennootschap beschouwt als een (indirecte) heffing van de aandeelhouder. Met de al (indirect) van de aandeelhouder (via de vennootschap) geheven winstbelasting wordt dan op forfaitaire wijze rekening gehouden door het 26,9%-tarief.

- aftrek primair rendement
- Toerekeningsvarianten of verrekeningsstelsels (aanpassingen aan IB-zijde)
 - ‘Franse’ variant (partiële verrekening)
 - vroegere ‘Duitse’ variant (volledige verrekening)
 - ‘Nederlandse’ variant voor de a.b.-houders (forfaitaire verrekening)

2.1.1 Het klassieke stelsel

In het klassieke stelsel zoals dat ook door Nederland (vanaf 1 januari 1997 slechts voor de niet-a.b.-houder en de aandeelhouder die de aandelen tot zijn IB-onderneming rekent) wordt gehanteerd, wordt VPB geheven over de winst van het lichaam en wordt los daarvan IB geheven over de daarna door het lichaam aan de participanten (aandeelhouders) uitgekeerde winst (na VPB-heffing).⁴

Voorbeeld

Winst van de vennootschap (10% brutorendement)	100
VPB (25%)	25
Winst vennootschap na VPB-heffing	75
Aan aandeelhouder uitgekeerde winst	niet van belang
IB-heffing van de aandeelhouder in box 3 ¹	17,639
Netto beschikbaar voor de aandeelhouder	57,361

¹ De grondslag voor box 3 wordt sinds het jaar 2011 gevormd door de waarde van het vermogen op 1 januari van een jaar. In dit geval betekent dat 1000. Het forfaitaire rendement is afhankelijk van de omvang van het vermogen en wordt aangepast aan het in het verleden gerealiseerde gemiddelde rendement per vermogenscategorie. Thans is het maximum 5,69%. Het tarief is 31%. In het rekenvoorbeeld is uitgegaan van de marginale belastingdruk van 1,7639% van het vermogen.

De totale belastingdruk bedraagt in het voorbeeld 41,17% van de oorspronkelijke winst van de vennootschap. Uiteraard zal die effectieve belastingdruk veranderen indien de feiten en vooronderstellingen variëren. Belangrijke vooronderstellingen bij bovenstaand voorbeeld zijn de verhouding tussen de waarde van het aandeel en het jaarlijkse brutorendement alsmede de tarieven van de VPB en de IB. Sinds de invoering van de Wet IB 2001 maakt het voor de totale belastingdruk van de in box 3 vallende aandeelhouder niet direct meer uit welk deel van de winst door de vennootschap aan de aandeelhouder wordt uitgekeerd.⁵ Dat is anders indien de aandeelhouder in box 1 of 2 valt. In beide boxen wordt namelijk geen

4 Dat voor de particuliere niet-a.b.-houder sinds het jaar 2001 de forfaitaire heffing van box 3 geldt die wordt berekend over de waarde van het aandeel aan het begin van het jaar, betekent niet dat het voor deze aandeelhouders geldende stelsel niet langer als een klassiek stelsel kan worden beschouwd. De heffing van box 3 is immers niet altijd lager dan het ‘normale’ IB-tarief van box 1, terwijl het box 3-regime daarnaast voor alle privévermogensbestanddelen geldt en niet slechts voor aandelen.

5 Indirect kan de mate van winstinhouding wel van belang zijn in verband met de waarde van de aandelen, waarover het forfaitair rendement van box 3 wordt berekend.

forfaitair inkomen maar het reëel genoten inkomen belast. De boxen 1 en 2 onderscheiden zich vervolgens van elkaar doordat in box 1 voor ondernemers per saldo het progressieve tarief van 0% tot 43,06% geldt⁶ en in box 2 een proportioneel tarief van 26,9%. De fiscale behandeling van de drie soorten aandeelhouders kan met het volgende voorbeeld worden verduidelijkt.

Voorbeeld	IB-ondernemer	a.b.-houder	particulier/ niet-a.b.- houder
Winst van de vennoot- schap	100	100	100
VPB (25%)	25	25	25
Winst na VPB-heffing	75	75	75
Uitgekeerde winst	75	75	75
IB-heffing van aandeel- houder	32,30	20,18	17,639
Netto beschikbaar voor a.h.	42,70	54,82	57,361
Totale belastingdruk	57,3%	45,18%	41,709%

Ook in dit geval zijn de vooronderstellingen voor de uitkomsten van belang. De belang-rijkste vooronderstellingen met een duidelijke invloed op de verschillen tussen de diverse aandeelhouders zijn:

1. een toptarief voor de IB-ondernemer (box 1) van nominaal 49,50% en effectief (na aftrek van MKB-vrijstelling) 43,06%;
2. een a.b.-tarief (box 2) van 26,9%;
3. een brutorendement voor de vennootschap van 10% van de waarde van de aandelen;
4. een tarief in box 3 van marginaal 1,6709% van de waarde van het vermogensbestanddeel;
5. uitdeling van alle na VPB resterende winst door de vennootschap.

Zouden we als gewijzigde vooronderstellingen hanteren een voor de IB-ondernemer geldend marginaal effectief tarief van 36% en volledige oppotting van de nettowinst door de vennootschap (onder handhaving van de overige vooronderstellingen), dan zou het voorbeeld er heel anders uitzien en als volgt komen te luiden.

6 Het normale tarief in box 1 varieert tussen de 0 en 49,5%, maar ondernemers krijgen sinds 2007 een MKB-winstvrijstelling die in 2022 14% van de winst bedraagt, waardoor het effectieve top-tarief zakt. De MKB-winstvrijstelling is echter niet aftrekbaar tegen het toptarief, maar tegen een lager tarief. In 2021 tegen een tarief van 46%, waardoor het effectieve tarief daalt naar 43,06%.

Voorbeeld			
	IB-ondernemer	a.b.-houder	particulier/ niet-a.b.- houder
Winst van de vennootschap	100	100	100
VPB (25%)	25	25	25
Winst na VPB-heffing	75	75	75
Uitgekeerde winst	0	0	0
Directe IB-heffing van aandeelhouder	0	0	16,17
Latente IB-claim	7,2	4,035	0
Netto over van de winst	67,8	70,965	58,83
Totale belastingdruk	32,2%	29,035%	41,17%

De latente IB-claim voor de IB-ondernemer en de a.b.-houder is in het voorbeeld gesteld op 20% van de nominale IB-claim indien alle netto jaarwinst door de vennootschap direct zou zijn uitgekeerd. Daarbij is een statische wijze van drukvergelijking gekozen, waarbij het toekomstig rendement over de ingehouden winst en de belasting daarover niet in de beschouwing worden betrokken. Zou men dat wel doen, dan moet men met een hogere latente IB-claim rekenen dan in de in vorenstaand staatje gegeven eerste twee gevallen.

2.1.2 *Het stelsel van volledige integratie*

In het stelsel van volledige integratie wordt de VPB volledig in de IB geïntegreerd. De VPB wordt gezien als een voorheffing van de IB die de aandeelhouder verschuldigd is over de door het lichaam gemaakte winst. Achterliggende gedachte is dat een lichaam als zodanig geen draagkracht heeft, maar slechts de achterliggende natuurlijke personen.

De opbrengst van alle productiefactoren wordt in dit stelsel slechts met IB belast. Het stelsel van volledige integratie wordt in de praktijk nergens toegepast en heeft dan ook meer de functie van een soort denkmodel.

Voorbeeld

Winst van de vennootschap	100
VPB (25%)	25
Winst na VPB	75
Hoeveel er van de nettowinst wordt uitgekeerd is voor de rest van de berekening irrelevant	100
De aandeelhouder krijgt in de IB de gehele winst (vóór VPB) toegerekend	
IB over aan de aandeelhouder toegerekende winst (stel 52%)	52
Met de aanslag IB bij de aandeelhouder verrekenbare VPB	25
Door de aandeelhouder per saldo nog te betalen IB	27
Netto beschikbaar voor de aandeelhouder ¹	48

¹ Als de vennootschap dividend uitkeert, anders komt dit geld slechts beschikbaar via verkoop van de aandelen.

De totale belastingdruk is in dit geval jaarlijks gelijk aan het marginale IB-tarief van de aandeelhouder (in het voorbeeld 52%). Indien in het gegeven voorbeeld het marginale IB-tarief van de aandeelhouder lager zou zijn dan het VPB-tarief van 25%, krijgt hij zelfs belasting terug.

2.1.3 De overige geïntegreerde stelsels

De voorstanders van de overige stelsels waarin op geïntegreerde wijze IB en VPB wordt geheven willen in meer of mindere mate voor de ingehouden winst een 'echte' VPB handhaven, maar geen VPB heffen over de uitgedeelde winst dan wel de VPB verrekenen met de IB van de aandeelhouder over die uitgedeelde winst.

Zoals uit het gegeven schema blijkt kunnen in de overige geïntegreerde stelsels twee basisvarianten worden onderkend, de aftrek- en de toerekeningsvariant.

De *aftrekvariant*, die de integratie aan de zijde van de VPB aanbrengt, kent weer drie subvarianten.

- In het stelsel van een *aftrek van een primair dividend* is de normaal te achten vergoeding over het in de onderneming werkzame eigen vermogen een fiscaal aftrekbare kostenpost bij de VPB-heffing, indien en voor zover deze normale vergoeding ter beschikking wordt gesteld als dividend.
- In het stelsel waarin *alle* dividenden als fiscale kostenpost voor de VPB-gelden resulteert per saldo slechts een VPB voor ingehouden winsten.

- In een stelsel van *af trek van primair rendement* stelt men aftrekbaar de 'normale' beloning voor het eigen vermogen, dus onafhankelijk van de vraag of die beloning ook aan de aandeelhouders ter beschikking wordt gesteld als dividend.⁷

De normale (= primaire) beloning van het eigen vermogen wordt veelal gesteld op de markttrente voor staatsleningen plus enkele procentpunten als risicopremie.

De aanhangers van de stelsels van aftrek van dividend hechten – vanuit een fiscaal-juridische benadering – doorslaggevend belang aan het betaalcriterium en wensen daarenboven de zekerheid dat wat bij de vennootschap niet met VPB wordt belast bij de aandeelhouder wel direct in de IB-heffing wordt betrokken. De pleiters voor een stelsel van aftrek van primair rendement volgen een meer economische benadering. In economische zin zijn aan het eigen vermogen immers ook kosten verbonden als er geen dividend wordt uitbetaald. Deze economische visie neemt echter niet weg dat de overheden het begrijpelijkerwijs een probleem vinden dat bij de vennootschap aftrek ontstaat voor bedragen die bij de 'genieter' niet tegelijkertijd belast kunnen worden.

In deze aftrekvarianten van de overige geïntegreerde stelsels wordt de vergoeding voor eigen vermogen (dividend c.q. rendement) niet (of in elk geval veel minder dan in het klassieke stelsel gebeurt) gediscrimineerd ten opzichte van de vergoeding voor vreemd vermogen (rente). Een belangrijk nadeel van het klassieke stelsel is in de aftrekvarianten van de overige geïntegreerde stelsels zodoende (goedgeels) verdwenen. Het klassieke stelsel bevat namelijk, vanwege de verschillende behandeling van betaalde rente (aftrekbaar) en dividend (niet aftrekbaar), een prikkel tot een ongezonde financieringsstructuur van de onderneming.

Voorbeeld aftrek primair dividend

Voor de vennootschap is een dividenduitkering van 70 jaarlijks maximaal als primair dividend aftrekbaar.¹ In kolom A is de dividenduitkering 70% van de winst voor VPB. In kolom B is de aftrek 50% en in kolom C wordt er geen winst uitgekeerd.

	A	B	C
Winst vennootschap vóór dividenduitkering en VPB	100	100	100
Dividenduitkering (maximaal, de halve winst vóór VPB, nihil)	92,5	50	0
Fiscale winst van de vennootschap	30	50	100
VPB (25% van de fiscale winst van de vennootschap)	7,5	12,5	25

⁷ Een variant van een aftrek primair rendement heeft België enkele jaren geleden ingevoerd met zijn 'notionele interestaftrek'. Invoering in Nederland van een aftrek primair rendement (ook wel vermogensaftrek genoemd) is o.a. bepleit in het rapport *Continuïteit en vernieuwing* dat op 7 april 2010 door de studiegcommissie Herziening Belastingstelsel is uitgebracht. Overigens pleit de commissie voor een variant die ook kan leiden tot een vermogensbijtelling.